

УДК 371.315

СОЦІАЛЬНО-ПЕДАГОГІЧНЕ ПРОЕКТУВАННЯ: ТЕОРЕТИЧНІ АСПЕКТИ**Павлюк Л. М.**

У статті проаналізовано теоретичні аспекти соціально-педагогічного проектування, визначено класифікаційні ознаки проектування та його сутність.

Ключові слова: проект, соціально-проектна діяльність, планування, проєкція, передбачення, прогнозування, конструювання, моделювання.

В статье проанализированы теоретические аспекты социально-педагогического проектирования, определены классификационные признаки проектирования и его суть.

Ключевые слова: проект, социально-проектная деятельность, планирование, проекция, предвидение, прогнозирование, конструирование, моделирование.

The theoretical aspects of socio-pedagogical projecting are analyzed in the article. The classification indicators of projecting and its essence are defined.

Key words: project, social projecting activity, planning, projection, foresight, forecasting, constructing, modeling.

У світлі стрімкого розвитку соціально-економічної ситуації в Україні компетентісний підхід до освіти набуває все більшої актуальності як черговий крок у природному процесі проходження школи за вимогами мінливого світу. Якісно змінюються вимоги, що ставить суспільство до особистості. Від сучасного випускника загальноосвітнього навчального закладу вимагаються високий рівень самостійності, вміння мислити на рівні концептуальних альтернатив, розвинене продуктивне мислення і відносна сформованість таких ключових компетентностей, як міжособистісна, інструментальна, дослідницька, соціальна, інформаційна тощо. Модернізація освіти відтепер спрямована на підготовку високопрофесійного фахівця, який зможе ефективно застосовувати отримані знання на практиці.

Змінюючи зміст освіти, компетентісний підхід накладає тим самим відбиток і на вибір методів навчання, в якому педагоги на даному етапі розвитку освіти все частіше віддають перевагу активним методам навчання і виховання. Прикладом може служити метод проектів.

Набуваючи все більшої популярності, метод проектів отримав широке застосування в педагогіці двадцятого століття, був і продовжує залишатися предметом досліджень багатьох вчених і наукових діячів, які висвітлюють різні аспекти цього методу. Так, Є. Ф. Бехтенова розглядає у своєму дослідженні умови формування проектної діяльності учнів; впливу методу проектів на формування мотивації до навчання. Підвищенню пізнавального інтересу школярів присвячені праці Є. Євдокімова, Т. В. Березиної, О. А. Гребеннікова. У дослідженнях Є. С. Полат велику увагу приділено використанню інформаційних технологій у реалізації методу проектів. М. Б. Романовська розглядає вищезазначений метод у контексті профільного навчання. В. В. Мала досліджує метод проектів як засіб розвитку творчих здібностей.

Однак у цих працях не надається належного значення потенціалу використання методу проектів як способу формування соціальної компетенції та факторів ефективності впливу цього методу на процес розвитку основних соціально-значущих знань, умінь і навичок. Ця обставина зумовлює актуальність проблеми теоретичного обґрунтування сутності соціально-педагогічного проектування. У зв'язку з цим метою даної статті є визначення теоретичних аспектів соціально-педагогічного проектування.

Визначення теоретичних засад соціально-проектної діяльності передбачає насамперед аналіз поняття "проектування", яке є похідним від слова "проект" (з лат. "proiectum" – кинутий уперед), що в галузі управління проектами використовується у значенні "програма", "план дій", "комплекс робіт". Численні визначення поняття "проектування" базуються на підході, що це процес створення прототипу, прообразу можливого об'єкта, стану, специфічна діяльність, результатом якої є науково-

теоретичне і практично обґрунтоване визначення варіантів прогнозованого і спланованого розвитку нових процесів та явищ. Проектування є складовою частиною управління, яка дозволяє забезпечити здійснення керування та корегування певного процесу.

Проектування має свою методологію, яка включає структуру діяльності, принципи і норми діяльності, суб'єкти, об'єкт і його моделі, методи та ін. В. І. Курбатов та О. В. Курбатова зазначають, що для того щоб точно і однозначно осмислити зміст проектування, необхідно співвіднести його з поняттями, які близькі за змістом та значенням. Такими поняттями є: *планування, проєкція, передбачення, прогнозування, конструювання, моделювання*. Осмислення вищезазначених понять, поетапності їх досягнення та методів реалізації і становить зміст проектування. Ці поняття слід розуміти наступним чином.

Планування – це науково та практично обґрунтоване визначення цілей, задач, термінів, темпів та пропорцій розвитку того чи іншого явища, його реалізації та перетворення в інтересах суспільства.

Передбачення – це переважно знання про події або явища, які існують, але не зафіксовані в суспільному досвіді. Передбачення може бути звичайним вгадуванням, що ґрунтується на біологічних та психофізіологічних здібностях (початковий ступінь), та власне на передбаченні (вищий ступінь) – людських уявленнях про майбутню долю самого себе, своїх якостей, свого оточення та найближчого контактного мікросередовища. Наукове передбачення базується на виявленні закономірностей розвитку явища чи події, коли відомі причини його зародження, форми функціонування та хід розвитку.

Прогнозування – це форма передбачення, яка виражається в цілепокладанні, програмуванні та управлінні запланованим процесом явища на основі виявлених параметрів його виникнення, існування, стійких форм та тенденцій розвитку. З передбаченням пов'язане спрямування розвитку явища в майбутньому шляхом перенесення на нього уявлення про те, як розвивається явище в теперішньому. Це перенесення здійснюється за допомогою методів екстраполяції, моделювання та експертизи.

Метод проектування використовується в різноманітних сферах життя: технічній, економічній, політичній, соціальній тощо. Важливим для нашого дослідження є, зокрема, розгляд проектування в соціально-педагогічній сфері.

Соціальне проектування – це проектування соціальних об'єктів, соціальних якостей, соціальних процесів і відносин. На відміну від проектування таких об'єктів, під час зміни яких не враховується суб'єктивний фактор, при проектуванні соціальних об'єктів цей фактор повинен враховуватися. Його облік багато в чому зумовлює специфіку соціального проектування. При цьому мають враховуватися наступні параметри:

- суперечливість соціального об'єкта;
- багатовекторність розвитку соціального об'єкта;
- неможливість опису соціального об'єкта кінцевим числом термінів будь-якої соціальної теорії (принципова формалізація);
- багатфакторність буття соціального об'єкта;
- наявність великої кількості суб'єктивних складових, що визначають співвідношення належного і суцього у відношенні розвитку соціального об'єкта;
- суб'єктивні чинники формування соціального очікування, соціального прогнозу і соціального проектування;
- фактори, що визначають різні критерії оцінки зрілості розвитку соціального об'єкта.

Вище перераховані фактори не є кінцевим списком причин, що визначають специфіку соціального проектування. Вони лише є системою тих параметричних рис, які характеризують те, що проектування соціальних об'єктів докорінно відрізняється від проектування таких об'єктів, які не володіють зазначеними рисами.

За В. А. Луковим, соціальне проектування – це конструювання індивідом, групою або організацією дії, що локалізована за параметрами місця, часу та ресурсів і спрямована на досягнення соціально значущої мети. Зміст соціального проектування полягає в конструюванні бажаних станів майбутнього.

Суб'єктом соціального проектування є різноманітні носії управлінської діяльності – як окремі особистості, так і організації, трудові колективи, соціальні інститути та ін., що мають на меті організовані, цілеспрямовані перетворення соціальної дійсності. Необхідна атрибутивна сторона суб'єкта проектування – це його соціальна активність, безпосередня участь у процесі проектування. Якість моделей та проектів залежить від знання та уміння, творчості та майстерності, культури і рівня мислення суб'єкта проектної діяльності, від конкретних здатностей аналізувати та синтезувати інформацію.

Об'єктом соціального проектування є системи, процеси організації соціальних зв'язків, взаємодій, що включені в проектну діяльність та піддаються впливам суб'єктів проектування і виступають основою для цього впливу. В проблемному полі соціального проектування можуть знаходитися найрізноманітніші об'єкти:

1) об'єкти, що піддаються організованому впливу: елементи, підсистеми та системи матеріального та духовного виробництва (засоби, предмети праці, соціальна технологія, техніка як сукупність знарядь праці, засоби життя, духовна культура, соціальна діяльність та ін.);

2) людина як суспільний індивід і суб'єкт історичного процесу та соціальних відносин з його потребами, інтересами та ціннісними орієнтаціями, установками, соціальним статусом, престижем, ролями в системі стосунків;

3) різні елементи і підсистеми соціальної структури суспільства (трудові колективи, регіони, соціальні групи та ін.);

4) різноманітні суспільні відносини (політичні, ідеологічні, управлінські, естетичні, моральні, сімейно-побутові, міжособистісні та ін.);

5) елементи образу життя (життєві позиції, способи життєдіяльності, якість та стиль життя та ін.).

У ролі основних об'єктів соціального проектування виступають соціальні системи. Кожна соціальна система має свою специфіку, особливі риси, елементи, блоки, підсистеми, структуру, оригінальні системоутворювальні фактори. Саме тому проектування різних типів і систем потребує, окрім загальних принципів та закономірностей, використання особливої методики.

На всіх рівнях проектування важливо виявити зв'язки, закономірності, що характерні для даного рівня, визначити системоутворювальні фактори та врахувати їх при проектуванні та конструюванні.

Сучасні концепції соціально-проектної діяльності більшою мірою походять від того факту, що людська детермінанта інновацій є не частковою передумовою проектування, а сутністю соціального проекту, його філософсько-соціологічною основою. В цьому напрямку помітно еволюціонувало проектування технічних нововведень. На сьогодні все більше й більше системотехнічне проектування витісняється *соціотехнічним проектуванням*, концепція якого базується на тому, що "в центрі уваги мають бути не машинні компоненти, а людська діяльність, її соціальні та психологічні аспекти".

Найбільш розповсюдженим є *об'єктно орієнтований підхід*, що був закріплений у теоретичних розробках 1970–1980-х рр. (Г. А. Антонюк, Н. А. Аїтов, Ж. Т. Тощенко, І. В. Бестужев-Лада та ін.), який розглядав з нової точки зору усталені підходи до соціального проектування. Соціальний проект з позицій цього підходу має на меті створення нового або реконструкцію вже існуючого соціального об'єкта. Об'єктом може бути як певна споруда, так і соціальні зв'язки, стосунки.

За визначенням Ж. Т. Тощенко, соціальне проектування – це специфічна діяльність, що пов'язана з науково обґрунтованим визначенням варіантів розвитку нових соціальних процесів, явищ з цілеспрямованою корінною зміною конкретних соціальних інститутів. Соціальне проектування розглядається як специфічна планова діяльність, суть якої в науково обґрунтованому визначенні параметрів формування майбутніх соціальних проектів або процесів з метою забезпечення оптимальних умов для виникнення, функціонування та розвитку нових об'єктів або тих, що реконструюються.

З 1986 р. на базі Інституту соціології РАН Міжгалузевий науковий колектив "Прогнозное социальное проектирование: теория, метод, технология" під керівництвом проф. Т. М. Дрідзе вів розробку концепції прогностичного соціального проектування, яка базувалася на інших теоретико-методологічних основах, що пізніше

отримали назву *проблемно орієнтованого (проблемно цільового, прогностичного) підходу*. Дослідники, що підтримували даний підхід (Т. М. Дрідзе, Е. А. Орлова, О. Е. Трущенко, О. Н. Яницький та ін.), постулюють, що прогностична соціально-проектна діяльність є специфічною соціальною технологією, орієнтованою на інтеграцію гуманітарного знання в процес розробки варіативних взірцевих рішень вже існуючих та перспективних соціально значущих проблем з урахуванням даних соціально-діагностичних досліджень, доступних ресурсів і поставлених цілей розвитку соціальної ситуації, яка може регулюватися.

Для проблемно орієнтованого підходу характерним є:

- 1) розгляд суб'єктивних та об'єктивних факторів соціального виробництва як рівноправних;
- 2) розуміння проектування як обмеженого та завершального етапу соціально-діагностичної роботи;
- 3) акцент на зворотний зв'язок між діагностичною та конструктивною стадіями процесу розробки рішення.

Саме ці умови дозволяють характеризувати специфіку цього підходу – його проблемну (цільову, прогностичну) орієнтацію.

Проектування як діяльність має свій продукт – проект. Сучасне поняття "проект" зберегло ознаки давнього значення цього слова. Так, у тлумачних словниках проект визначається як:

- сукупність документів (розрахунків, креслень, макетів, тощо) для зведення споруд, виготовлення машин, приладів;
- попередній текст якого-небудь документа, що виноситься на обговорення, затвердження;
- задуманий план дій, намір;
- образ наміченого до створення об'єкта, поданий у вигляді його опису, обґрунтувань, схем, кількісних показників;
- окремий захід із певними завданнями, обмеженими вимогами щодо часу, витрат, результатів.

На думку В. А. Лукова, соціальний проект – це сконструйоване ініціатором соціальне нововведення, метою якого є створення, модернізація або підтримка в мінливому середовищі матеріальної або духовної цінності, яке має просторово-часові та ресурсні межі і вплив якого на людей визнається позитивним у своєму соціальному значенні.

Проект містить концептуальну основу (опис ініціативи, її культурно-історичного смислу, гіпотези, оцінку їх новизни і можливих актуальних наслідків) і системно-організаційну частину (опис конкретних механізмів та етапів реалізації проекту).

Таким чином, проект можна характеризувати як систему сформульованих завдань, фізичних об'єктів, технологічних процесів, відповідної документації, що створюються й упроваджуються для реалізації цих завдань, а також сукупність ресурсів та управлінських рішень щодо досягнення проектною метою.

Проаналізувавши та опрацювавши різноманітні джерела, ми можемо констатувати, що не існує універсальної класифікації проектів. Тому ми будемо використовувати багатовимірний підхід, базуючись на різних параметрах типологізації проектів. Найчастіше типологізацію здійснюють за такими критеріями:

- за характером запланованих дій (інноваційні та підтримувальні);
- за масштабами реалізації проекту;
- за терміном реалізації проекту;
- за джерелом фінансування;
- за територіальною ознакою;
- за методом проектування.

Досить цікаву класифікаційну ознаку виокремила І. О. Дралує у своєму дисертаційному дослідженні. На її думку, проекти слід класифікувати за способом (методом) проектування. Відповідно до цієї ознаки вона виокремлює:

- філософсько-теоретичні проекти (конструювання моделей світу та людини на основі раціонального мислення);
- духовно-ціннісні проекти;
- художні проекти (проектування засобами образів, знаків, символів);
- за видом діяльності, що домінує в проекті;

- за сферою діяльності.

Кожна сфера суспільного життя може бути місцем реалізації проекту. В соціологічній, економічній та соціально-педагогічній літературі за сферами діяльності виокремлюють соціальні, педагогічні, соціально-педагогічні, культурологічні, екологічні, економічні, технічні, фінансові, інженерні, організаційні, змішані та медіа-проекти. Варто зауважити, що саме у класифікації проектів за сферою реалізації у різних авторів спостерігається найбільше відмінностей.

Одним із різновидів соціальних проектів є соціально-педагогічний проект.

У педагогіці проектна діяльність розглядається як спосіб організації педагогічного процесу, заснованого на взаємодії, співпраці та співтворчості педагога і вихованців у ході поетапної практичної діяльності з досягнення намічених цілей. Відповідно до зазначеного визначення і різних описів методу проектів виділимо його характерні риси:

- співпраця і співтворчість усіх суб'єктів педагогічного процесу, при орієнтації на самостійність учнів;
- використання комплексу знань і навичок з різних сфер;
- відповідність поставлених проблем реальним інтересам і потребам вихованців;
- чітка послідовність етапів реалізації проекту та роботи над ним;
- творча спрямованість, стимулювання самореалізації і самоактуалізації особистості;
- спрямованість на практичний, соціально значущий результат.

Навіть при першому ознайомленні з характерними особливостями (активність і самостійність учнів, практична спрямованість, відповідність проектів інтересам учнів) методу проектів стає очевидним його спрямованість на соціалізацію особистості і, як наслідок, на розвиток соціальної компетентності. Це дозволяє нам зробити висновок, що метод соціально-педагогічного проектування ефективно впливатиме на розвиток соціальної компетентності і повинен отримати максимально широке застосування в сучасних загальноосвітніх навчальних закладах.

Література

1. Безпалько О. В. Соціальне проектування : навч. посіб. / О. В. Безпалько. – К. : Київськ. ун-т імені Бориса Грінченка, 2010. – 128 с.
2. Вагнер И. В. Социально-педагогическое проектирование: инновационный опыт теоретической разработки проблемы и образовательной практики : анализ. докл. / И. В. Вагнер ; Рос. акад. образования, ГНУ Ин-т соц.-пед. проблем сел. шк. – М. : ИСПС, 2007.
3. Дралюк И. А. Проектная деятельность как средство воспитания социальной активности студентов : дисс. ... канд. пед. наук : спец. 13.00.01 / Дралюк Ирина Александровна. – Саратов, 2005. – 152 с.
4. Коган М. С. Метод проектов и условия его эффективного применения в воспитательной работе [Электронный ресурс] / М. С. Коган. – Режим доступа: www.websib.ru/vospitanie/04-05/metod1/html/. – Назва з екрана.
5. Курбатов В. И. Социальное проектирование : учебное пособие / В. И. Курбатов, О. В. Курбатова. – Ростов н/Д. : Феникс, 2001. – 416 с.
6. Луков В. А. Социальное проектирование : учеб. пособие / В. Луков. – 3-е изд. – М. : Флинта, 2003. – 240 с.